15 NOV 2016

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
273 – 819 / 16
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел.бр. 4467С датум: 15.11.2016.

На основу члана 18. став 4. Закона о Заштитнику грађана („Службени гласник РС", број 79/2005 и 54/2007), Заштитник грађана даје

Мишљење

о

Предлогу стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији до 2020. године

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања позвало је Заштитника грађана о да присуствује јавној расправи о Предлогу стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији до 2020. године и том приликом му доставило наведени документ.

Након разматрања Предлога стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији до 2020. године, са становишта надлежности овог органа и руковођен начелом сарадње државних органа, Заштитник грађана налази да Предлог стратегије представља добру основу за даље унапређење положаја особа са инвалидитетом и поздравља чињеницу да он по форми прати Европску стратегију за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера, али да на њему треба и даље радити.

Начелно, Предлог стратегије је у великој мери обухватио све области у којима се особе са инвалидитетом сусрећу са проблемима, али је велики број њих обрађен исувише уопштено.

Наиме поједине од ових области су толико широке да можда заслужују и посебне стратегије. На пример, када је у питању инклузивно образовање, постоји Акциони план за спровођење инклузивног образовања, али не и стратегија инклузивног образовања, већ се овај део регулише кроз Предлог стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом. На тај начин, ова изузетно значајна област бива само уопштено и недовољно обрађена, при чему се особе са инвалидитетом у пракси сусрећу са јако великим бројем проблема.

Такође примера ради, у области **Приступачност**, користи се израз "компонента приступачности" што је недовољно прецизно и даје пуно простора слободном тумачењу. Не заборавимо да је приступачно окружење предуслов за остваривање свих других права особа са инвалидитетом. Због тога, Заштитник грађана је мишљења да би уместо термина "компонента приступачности" требало да стоји "Елаборат о приступачности као обавезни саставни део урбанистичких планова и грађевинске пројектне документације."

Заштитник грађана поздравља и чињеницу да су при изради Предлога стратегије поједине области, правци деловања, као и период важења ове Стратегије опредељени у највећој мери сагледавањем тренутног положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, циљевима Европске стратегије за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера, као и закључцима и препорукама из Закључних запажања Комитета за права особа са инвалидитетом у вези са Иницијалним извештајем о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији, али подсећа да ни Предлогом Стратегије али ни Акционим планом за исту нигде није предвиђен један од кључних предуслова за адекватно спровођење Стратегије а то је успостављање адекватног система праћења и евалуације резултата спровођења исте. Посебно није предвиђено успостављање независног механизма праћења примене Конвенције о унапређењу положаја особа са инвалидитетом, а што је предвиђено Конвенцијом као обавеза држава чланица, а и у препорукама Комитета је успостављање овог механизма наглашено као значајно.

Такође, општи циљ Стратегије јесте континуирано деловање свих актера на побољшању свеукупног социјалног и економског положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији спровођењем мера и активности усмерених ка уклањању препрека и унапређењу положаја особа са инвалидитетом до њиховог **пуног и равноправног учешћа у друштву**, али се у скоро свим областима код посебних и оперативних циљева користе речи „што веће", „у што већем броју" итд. Таквим терминолошким нескладом ствара се утисак сумње у ефекте које Стратегија треба да донесе, јер нејасна је мера која се треба достићи нити постоји јасан ниво онога што је тренутно остварено у датој области којом се стратегија бави. Разлог томе је сигурно, оно што сматрамо кључном мањкавошћу овог текста, што израду стратегије и утврђења тренутног стања није пратила тзв. SWOT анализа, односно анализа стања у области са слабостима, могућностима и претњама остварењу планираних циљева са планом како да се те претње избегну или умање.

Чињеница је и да се у Стратегији и Акционом плану налазе и поједини циљеви и активности који су се налазили и у Стратегији унапређења положаја особа са инвалидитетом 2007-2015 године. Међутим, иако је, како се наводи, извршена анализа успешности реализације постављених стратешких циљева у периоду важења ове стратегије, у Предлогу Стратегије за 2017-2020 годину се не види та анализа нити се може закључити зашто се ти циљеви и активности понављају, зашто нису испуњени у периоду за који је стратегија намењена, као ни који су то ризици и фактори због којих се то десило. Све то је јако важно како би смо знали да ли наредном периоду ти циљеви имају јасно одређене начине остварења и да ли су у обзир узети ризици који су спречили остваривање истих у претходном периоду, односно да ли су нађени други начини како би се исти остварили.

С обзиром на ширину области коју Стратегија покрива, мултидисциплинарни и мулти секторски приступ је обавезан, а на чему је Стратегија базирана. Међутим, у ситуацијама када постоји више носилаца појединих активности није јасан њихов однос, односно ко у таквим ситуацијама врши надзор и координацију над обављањем таквих активности. Такође, иако су као носиоци великог броја активности предвиђени локални органи и организације, исти нису довољно укључени у израду Стратегије, што се види из самог текста Стратегије и Акционог плана, а што се могло чути и на јавним расправама. На тај начин, односно поверавањем активности без истинске анализе и провере да ли њихови носиоци заиста и могу да их спроведу, посебни циљеви одређени овом стратегијом, а самим тим и општи циљ, доводе се у питање. У том смислу ова јавна расправа је одличан пут да се ставови свих оних који нису били укључени у њену израду укључе у текст или се иста усклади са изнетим ставовима.

Нејасно је такође зашто једна од кључних активности у претходној стратегији, Успостављање регистра особа са инвалидитетом није до сада извршена и зашто у овој иста

није планирана. Наиме подаци о особама са инвалидитетом, њиховом броју пребивалишту и врсти инвалидитета кључни су за планирање политике унапређења положаја ове групе грађана. У Предлогу стратегије планирано је да се одређени подаци „упарују", но нејасно је који су то подаци и ко их „упарује", као и на основу којих овлашћења. Политику образовања и усклађивања истог са тржиштем рада немогуће је спровести, како је планирано Предлогом стратегије, без релевантних података. Такође, ни процес деинституционализације који претпоставља успостављање разних врста сервиса подршке и израду посебних планова измештања немогуће је спровести без релевантних података о пребивалишту особа са инвалидитетом, њиховој старости, полу врсти инвалидитета и сл. У том смислу Заштитник грађана позива ресорно министарство да се као једна од првих активности у овом Предлогу стратегије предвиди успостављање регистра особа са инвалидитетом на локалном и националном нивоу, што је наравно потребно предвидети законом.

Заштитник грађана поздравља што је Предлогом стратегије препознат значај интерактивне мапе приступачности коју су Удружење за ревизију приступачности и Заштитник грађана заједнички успоставили и у одређеној мери помогли у њеном попуњавању. Ова мапа је врло значајна за подизање свести оних који су позвани да се баве омогућавањем приступачности али и за информисање сугрђана којима су те информације неопходне. Ипак истичемо и то да је као носилац активности у Акционом плану за имплементацију ове стратегије ред. бр. 1.1.3. између осталих предвиђен и Заштитник грађана. Подсећамо да је Заштитник грађана независтан и самосталан државни орган, задужен да штити и унапређује поштовање слобода и права, те је у циљу унапређења права особа са инвалидитетом у овој области, у сарадњи са Удружењем за ревизију приступачности, представио интерактивну Мапу приступачности објеката јавне намене. Као независтан државни орган установљен да врши контролу над радом органа који би требало да грађанима омогуће остваривање Уставом и законом загарантованих права, Заштитник грађана свакако не би требало да буде носилац активности у Стратегији унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији. Ипак сматрамо да је наведену активност важно препознати као значајну за унапређење информисања јавности и осмислити начин да њено попуњавање буде обавезно и да се системски врши. Наравно носиоце треба наћи унутар ресорних министарстава и надлежних органа локалне власти као и других установа и организација.

Заштитник грађана је и мишљења да је потребно предвидети и обезбедити и спољну а не само унутрашњу евалуацију имплементације стратегије. Наиме, при оцењивању примене стратегије само од стране органа и организација који су дужни да је спроводе, може се јавити проблем недовољно објективног сагледавања учињеног. На тај начин се не може јасно утврдити које су то области у којима је дошло до побољшања положаја особа са инвалидитетом, а које су то области у којима то тек треба да се догоди. Због тога је изузетно важно обезбедити и спољну евалуацију имплементације Стратегије од стране корисника али и независних државних органа. Обзиром да годишњи и посебни извештаји Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности изузетно пуно могу допринети да се уоче практични проблеми са којима се особе са инвалидитетом сусрећу то ови извештаји могу служити као одличан индикатор остварења циљева и мањкавости у одређеним областима.

Што се тиче мишљења везаних за поједине области, указујемо да у оквиру тачке 2.3.2. Предлога стратегије – Партиципација, као и приликом формулације посебних оперативних циљева у области партиципације особа са инвалидитетом у друштво, треба узети у обзир и закључне коментаре и препоруке Комитета за права особа са инвалидитетом, након разматрања Иницијалног извештаја Републике Србије о спровођењу Конвенције о правима особа са инвалидитетом, да је потребно да држава обезбеди консултације са женама и девојкама са инвалидитетом, преко њихових репрезентативних организација, а у вези са израдом, применом и проценом програма и мера за сва питања која их се непосредно тичу. Пракса показује да се жене са инвалидитетом сусрећу са великим бројем специфичних

проблема у низу области те је потребна њихова партиципација и консултација са њима приликом израда политика.

Мишљења смо да је у оквиру тачке 2.3.3. Предлога стратегије - Једнакост, у пасусу приликом помињања вишеструке дискриминације са којом се сусрећу жене и девојчице са инвалидитетом, између осталог, у вези са заштитом од насиља и злостављања, осим истицања потребе континуираног деловања свих надлежних органа и других актера ради обезбеђивања правовремене и ефикасне заштите потребно навести и неопходност примене постојећих прописа, као и потребу измене Кривичног законика, у складу са иницијативом коју је Заштитник грађана поднео Министарству правде 2011. године и која, између осталог, предвиђа увођење нових кривичних дела прогањања и сексуалног узнемиравања и квалификоване облике ових дела уколико су учињена према малолетном или немоћном лицу, односно лицу које је посебно рањиво због инвалидитета. Поменутом иницијативом је прописано увођење обавезног изрицања мере безбедности забране прилажења и комуникације са оштећеним, код кривичних дела против полне слободе, нарочито када су она извршена према малолетним и немоћним лицима.

У вези са тачком 2.3.3. Предлога стратегије – Једнакост, такође, напомињемо да је Комитет за елиминацију дискриминације жена у својим Закључним запажањима и препорукама након разматрања Другог и трећег периодичног извештаја Републике Србије указао на недостатак адекватног буџетског финансирања за спровођење стратегија и акционих планова чији је циљ елиминисање свих облика дискриминације жена, посебно жена са инвалидитетом и других жена из осетљивих друштвених група и да приликом припреме овог документа треба имати у виду опредељивање одговарајућих буџетских средстава за спровођење предвиђених активности.

Сматрамо да је изузетно похвално што су у оквиру другог посебног оперативног циља у вези са тачком 2.3.3. Предлога стратегије – Једнакост, препознати кумулативни ефекти дискриминације.

У првом пасусу Предлога стратегије у оквиру тачке 2.3.5. - Образовање и обука наведено је, између осталог, да су у школама запослена укупно 174 педагошка асистента, који имају улогу посредника између родитеља и школа и пружају додатну педагошку помоћ деци, а такву подршку и помоћ пружају и персонални асистенти/пратиоци у школи, који представљају подршку из домена социјалне заштите. Указујемо да су наведени педагошки асистенти доминантно за ромску децу и ради социјалне инклузије ове популације која је искључена по основу националне припадности, а још увек немамо асистенте у образовању за децу са сметњама и инвалидитетом. Мишљења смо да је у оквиру ове тачке потпуно изостало да се у случају деце са сметњама у развоју и са инвалидитетом образовање сагледава целовито, односно почевши од процеса раног учења и не обухвата предшколско образовање, као што се то чини у случају деце из опште популације, што указује на дискриминаторно поступање, занемаривање и необезбеђивање једнаких могућности деци са сметњама и са инвалидитетом, чиме се још продубљују разлике у погледу поступања и третмана који имају од стране државе, као и положаја деце са сметњама и инвалидитетом. Само је препознато свеобухватно образовање младих и старијих особа са инвалидитетом. Чињеница да је значај раног учења наглашен у посебним и оперативним циљевима (кроз област ране идентификације потреба сваког детета) потврђује да је потребно и у овом сегменту изнети више података о постојећем предшколском образовању ове деце и њиховим проблемима који претходе основном образовању, посебно имајући у виду да је то учињено у вези са младим и старијим особама са инвалидитетом, које се помињу детаљније у овој области, као и у оквиру посебних и оперативних циљева (кроз појмове доживотног и индивудуализованог учења).

Сматрамо да је посебно похвално што је у трећем пасусу Предлога стратегије у оквиру тачке 2.3.5. - Образовање и обука, препознат проблем да основно и средње образовање није прилагођено потребама привреде и тржишта рада, што умањује његову друштвену релевантност, посебно када су у питању особе са инвалидитетом. Основно и средње образовање (осим у случају малог броја огледних програма у средњем стручном образовању) углавном су усмерени на стицање академских и стручних знања, а недовољно на развој кључних компетенција и практичних професионалних вештина потребних за запошљавање.

Указујемо да у четвртом пасусу Предлога стратегије у оквиру тачке 2.3.5. - Образовање и обука, осим што се наводи да постоје специјалне школе, да је у њима очигледно присутна и додатна сегрегација (да се чак деца разврставају по томе да ли имају моторичку или сензорну сметњу), нема ни речи ни коментара у ком правцу ће стратегија ићи у погледу ових школа, да ли је потребна њихова реформа и, с тим у вези, који би били циљеви и шта би били приоритети. Нарочито се не каже ништа о томе да се и даље значајан број деце уписује у ове школе иако могу похађати и редовну школу (уз одговарајућу асистивну технологију и подршку) што би проширило и продубило процес инклузије ове деце, како у вршњачки колектив, тако и у ширу друштвену заједницу. Изостало је, такође, рационално планирање како да се расположиви људски и технолошки ресурси такозваних специјалних школа користе у циљу унапређења поступања редовних школа према деци са сметњама и инвалидитетом, да послуже за обуке и стручну подршку запосленима у редовним школама, а што би све допринело стварању бољих услова како би се што већи број ове деце уписивао у редовне школе.

Мишљења смо да када је реч о тачки 2.3.6. Предлога стратегије - Социјална заштита, приликом помињања у четвртом пасусу реформе социјалне заштите у Републици Србији започете почетком претходне деценије и усмерене на развијање интегралне социјалне заштите кроз развој и стандардизацију различитих врста услуга, није наглашено да је напредак ту минималан, јер се услуге нису успоставиле а постојећа законодавна регулатива не нуди напредак, јер се ЈЛС још увек врло ретко опредељују да их финансирају (податак наведен у стратешком документу да их 37 ЈЛС не финансира уопште) а, са друге стране, је јак и изражен негативни кумулативан ефекат дискриминације услед изостанка ових алтерантивних услуга подршке (да родитељи смештају децу јер не могу сами да се о детету брину или су те породице у већем ризику од сиромаштва јер увек један родитељ мора да напусти посао, као и да су због изостанка услуга подршке, којих нема у мањим и руралним срединама, склонији да уписују дете у специјалне школе са домовима и слично). Напомињемо да је, у вези са наведеним, Комитет за права особа са инвалидитетом, након разматрања Иницијалног извештаја Републике Србије о спровођењу Конвенције о правима особа са инвалидитетом упутио низ коментара и препорука.

Када је реч о тачки 2.3.6. Предлога стратегије - Социјална заштита, такође се у седмом пасусу даје оцена да је сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака. Предлажемо да у Стратегији буде операционализован и постављен као посебан циљ увођење поменуте дефиниције и критеријума, који би се реализовао у интерсекторској сарадњи са здравственим системом. Примећујемо да у истом пасусу нема никакве оцене ни података о тешком положају деце у резиденцијалним институцијама. Између осталог, да се не образују, да је споран квалитет бриге, недовољан број особља, да је проблематично вршења надзора њиховог рада. И поред наведеног, Стратегија не предвиђа потребу да се унапреди положај деце у резиденцијалним установама у овим аспектима, и поред низа коментара у вези са наведеним у закључним коментарима и препорукама Комитета за права особа са инвалидитетом. Највећи број деце

којима престаје смештај у домовима специјализованим за децу са сметњама у развоју, премештено је у хранитељске породице.

У тачки 2.3.6. Предлога стратегије - Социјална заштита, у осмом пасусу наводи се да подаци закључно са 2013. годином[1] указују на то да, од укупно 137 локалних самоуправа које су доставиле податке, 37 локалних самоуправа не финансира ниједну услугу социјалне заштите. Овде се поставља питање примене постојећих прописа и активности које би у складу са тим требало предузети и прописати, узевши у обзир да се и даље дешава да ЈЛС тумаче како пружање таквих услуга грађанима за њих није обавезујуће.

Предлажемо да се у тачки 2.3.6. Предлога стратегије - Социјална заштита оперативни циљ под редним бројем два допуни тако да гласи: повећање подршке природној породици ради спречавања одвајања деце и проналажење адекватних решења која најефикасније задовољавају њихове потребе, као и унапређење и развијање услова смештаја посебно деце и одраслих са интелектуалним и менталним тешкоћама, уз унапређивање подршке за самостални живот одраслих;

У тачки 2.3.7. Предлога стратегије – Здравство, у петом пасусу је наведено да посебан сегмент и специфичан изазов у области здравствене заштите представља систем раног откривања и третмана деце са сметњама у развоју и деце са ретким болестима. Мишљења смо да би решавање овог великог и кључног проблема у здравству, чији ефекти се потом кумулирају и у образовном систему, требало, такође, да буде операционализовано као посебан циљ, у смислу унапређења оспособљености медицинских радника за рано откривање и третман деце са сметњама.

Општа је оцена да у Предлогу Акционог плана нису предвиђени рокови за реализацију низа активности, нити одговарајућа буџетска средства за спровођење неких од прописаних активности.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 2: ПАРТИЦИПАЦИЈА, у оквиру Оперативног циља бр. 1 , Мере 2.1.2. приликом формулисања активности које ће довести до реализације ове мере, у складу са закључним коментарима и препорукама Комитета за права особа са инвалидитетом, посебну пажњу треба посветити организацијама које заступају права жена са инвалидитетом у доношењу одлука и изради политика од значаја за положај жена и девојака са инвалидитетом као вишеструко осетљиве категорије жена.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 3: ЈЕДНАКОСТ, Оперативног циља број 2., у оквиру Мере под бројем 3.2.5. у оквиру излазних резултата са роковима за реализацију након речи „унапређен правни оквир за ефикасну заштиту ОСИ од насиља, злостављања и експлоатације, предлажемо да након зареза буду додате речи „измењен Кривични законик у складу са Иницијативом Заштитника грађана која је достављена Министарству правде 2011. године".

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 4: ОБРАЗОВАЊЕ И ОБУКА, Оперативног циља број 1., у оквиру Мере под бројем 5.1.1, потребно је предвидети активност: „анализа броја и структуре запослених у редовним школама, а нарочито анализа постојећих критеријума о запошљавању психолога, специјалног педагога и сл. у редовним школама, услед повећања броја деце са сметњама у развоју који се уписују". Такође је потребно размотрити да ли је можда примереније да ова активност буде предвиђена у

[1] Извештај Републичког завода за социјалну заштиту

Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 4: ОБРАЗОВАЊЕ И ОБУКА, Оперативног циља број 2., у оквиру Мере под бројем 5.2.2.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 5: СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА, Оперативног циља број 1., у оквиру Мере под бројем 6.1.1, као активност наведена је: „сагледавање стања, сачињавање анализа и вршење измена постојећих прописа", док је као један од излазних резултата наведен: „извршена анализа примене постојећих прописа, нарочито Закона о социјалној заштити и Породичног закона, до краја 2018". Мишљења смо да је у оквиру исте мере потребно предвидети активност: „након анализе потребно размотрити и унапређење постојеће регулативе, имајући у виду недостатке на које указује досадашња примена, као и ради увођења нових услуга у заједници".

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 5: СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА, Оперативног циља број 1., у оквиру Мере под бројем 6.1.4, у оквиру прописаних активности није планирано унапређење положаја деце у резиденцијалним установама који је изузетно тежак, иако је Комитет за права особа са инвалидитетом дао негативне коментаре с тим у вези.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 5: СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА, Оперативног циља број 1., у оквиру Мере под бројем 6.1.6., у оквиру прописаних активности, између осталих, предвиђено је: „сагледавање узрока и механизама за борбу против занемаривања и злостављања жена са инвалидитетом". Сматрамо да је у овом случају правилније користити терминологију: насиље према женама са инвалидитетом (тако да активност гласи: „сагледавање узрока и механизама за борбу против насиља према женама са инвалидитетом". Осим тога, мишљења смо да је потребно механизмима обухватити мере за охрабривање ових жена да се у случају насиља обрате надлежним органима и то предвидети у стратешком документу (у складу са резултатима анализе Заштитника грађана садржаних у Посебном извештају о примени Општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља из 2014. године, који су указали да тамо где постоје евиденције о женама које припадају вишеструко дискриминисаним групама, између осталог, женама са инвалидитетом (системи социјалне и здравствене заштите прикупљају и анализирају податке о овим женама) број жена из маргинализованих група , које насиље пријављују је непропорционално мали у односу на укупан број случајева насиља које је пријављено.

Осим тога, мишљења смо да је у оквиру активности у вези са Мером под бројем 6.1.6. неопходно предвидети и обуку запослених у систему заштите жена од насиља у породици и партнерским односима о феномену насиља, цикличној динамици насиља, садржају Општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља и о специфичном положају и потребама жена које припадају осетљивим категоријама становништва изложених вишеструкој дискриминацији и кршењима њихових права, као и сензибилизација поступајућих службеника да на одговарајући начин поступају са овим жртвама насиља у породици, са освртом на жртве припаднице осетљивих друштвених група, између осталих са женама са инвалидитетом.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 5: СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА, Оперативног циља број 2., у оквиру Мере под бројем 6.2.1., у оквиру прописаних активности, када је реч о женама са инвалидитетом сматрамо да је приликом креирања специфичних мера подршке потребно водити рачуна и о креирању услуга подршке материнству жена са инвалидитетом, како би, уз одговарајућу подршку могле да одгајају децу, и ову активност прописати у Акционом плану.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 6: ЗДРАВСТВО, Оперативног циља број 1., у оквиру Мере под бројем 7.1.2., у оквиру прописаних активности,

пре навођења активности: „омогућено креирање базе података о деци са ретким болестима и инвалидитетом, која је делимично доступна другим органима ради константног праћења и омогућавања остваривања различитих права", недостаје активност која би довела до разрешења проблема на који је у овом Предлогу указано – неуједначених критеријума за дефинисање сметњи у развоју детета у различитим системима и неадекватне евиденције као последице ових недостатака.

У Предлогу Акционог плана, у области деловања под редним бројем 6: ЗДРАВСТВО, Оперативног циља број 1., у оквиру активности за спровођење Мере под бројем 7.1.1., потребно је прописати и омогућавање пружања одговарајућих и приступачних здравствених услуга особама са инвалидитетом које ће омогућити очување њиховог сексуалног и репродуктивног здравља, превенцију болести репродуктивних органа, али и подршку мајчинству жена са инвалидитетом.

На основу свега наведеног, Заштитник грађана истиче да наведени Предлог стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији до 2020. године представља добар основ за израду Стратегије која ће у потпуности, или барем великој мери, бити имплементирана, али да је исто тако потребно реално сагледати све критике, сугестије и мишљења изнете приликом јавних расправа и писаним путем, и евентуално их уградити у будући текст Стратегије. Такође, Заштитник грађана сматра да је потребно прецизирати области, прецизно навести све активности како се оне које нису наведене не би „подразумевале", јасно назначити носиоце истих и одредити ко је од њих надлежан да координира радом осталих, те успоставити ефикасан механизам унутрашње и спољне „SWOT" анализе имплементације Стратегије.

ЗАМЕНИЦА ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

Владана Ловић